

man hadis âlimleri vâkıf olabilmektedir. Hadisin bilinen bütün senedlerini bir araya getirerek mukayese etmek, böylece düşen râviyi bulmak, râvilerin aynı dönemde yaşayıp yaşamadıklarını, birbirleriyle görüşüp görüşmediklerini araştırmak senedde inkiâtâ bulunup bulunmadığını belirlemenin yollarındandır.

Münkati' rivayetler hemen her kaynaktan bulunmakla birlikte Abdürrezzâk es-San'ânî ile Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe'nin *el-Muşannef*'leri, Saîd b. Mansûr'un *es-Sünen*'i, İbn Ebû'd-Dünyâ'nın risâleleri, İbn Cerîr et-Taberî, İbnü'l-Münzir en-Nisâbü'rî ve İbn Ebû Hâtim'in tefsirleri bu tür rivayetlerle doludur. *el-Muvatta'*'ın münkati' rivayetlerini İbn Abdülber en-Nemerî araştırmış ve birkaçı dışında tamamının mevsul senedlerini bulmuştur (*Tecrid Tercesmesi*, Mukaddime, I, 150). Dârekutnî'nin, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhîh*'inde çok sayıda münkati' rivayet bulunduğu yönündeki iddiasının geçersizliğini İbn Hacer el-Askalânî ortaya koymuştur (*Hedyü's-sârî*, s. 501-542). Reşid el-Attâr, Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhîh*'inde on kadar münkati' rivayet olduğunu söylemişse de yapılan araştırmalar bunların mevsul tarikleri bulunduğunu ortaya koymuştur (*Süyûtî*, I, 208-210). Münkati' hadis âlimlerin ittifakıyla zayıf sayılmış ve delil olarak kabul edilmemiştir. Ancak başka bir tarikten muttasıl olarak geldiği tesbit edilmiş, düşen veya meçhul olan râvinin sika olduğu anlaşılması-
sa o takdirde sahih konumuna yükselir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, III, 376; Buhârî, "Ğusül", 23, 24; Müslim, "Hayız", 115; İbn Mâce, "Tahâret", 80; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 92; Tirmizî, "Şalât", 149, "Da'avât", 23; Nesâî, "Sehiv", 61; Şâfiî, *er-Risâle* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), s. 461; Ali b. Medîni, *el-İlel* (nşr. Hüsâm M. Bû Kurays), Küveyt 1423/2002, s. 67-68, 107; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadis* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Kahire 1937, s. 27-29; İbn Abdülber en-Nemerî, *et-Temhid* (nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî - M. Abdülkebîr el-Bekrî), Mağrib 1387/1967, I, 21; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadis*, s. 57-59; Nevevî, *İrşâdü'ttullâbi'l-hakâ'ik* (nşr. Nûreddin İtr), Beyrut 1411/1991, s. 84; Alâî, *Câmi'u't-taşîl fi ahkâmî'l-merâsil* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selîfî), Bağdad 1398, s. 108-109; Bedreddin ez-Zerkeşî, *en-Nüket 'alâ Mukaddimeti İbni's-Şalâh* (nşr. Zeynelâbidîn b. Muhammed Bellâ Füreyc), Riyad 1419/1998, II, 12; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, V, 176; İrâkî, *Fethu'l-muğîs*, s. 69, 71-72; İbn Hacer el-Askalânî, *Hedyü's-sârî* (nşr. Abdülazîz b. Bâz), Beyrut 1410/1989, s. 501-542; a.m.f., *Nûzhetü'n-nazar fi tavâzîhi Nuşbeti'l-fiker* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 80-81; Süyûtî, *Tedribü'r-râvi* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Beyrut 1399/1979, I, 195, 207-210; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, Beyrut 1403/1983, I, 158; *Tecrid Tercesmesi*, Mukad-

dime, I, 149-150; Abdullah Sirâceddin, *Şerhu Manzûmeti'l-Beykûniyye*, Halep 1398, s. 98-99; Nûreddin İtr, *Menhecû'n-naqd fi 'ulûmi'l-hadis*, Dimaşk 1401/1981, s. 367-369; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1981, s. 139-140; Ahmed Ömer Hâşim, *Ğavâ'idü usûli'l-hadis*, Beyrut 1404/1984, s. 100-102; Murtazâ ez-Zeyn Ahmed, *Menâhicü'l-muhaddisin fi takviyeti'l-eğâdisi'l-ğasene ve'd-ğâ'ife*, Riyad 1415/1994, s. 219-242.

MEHMET EFENDİOĞLU

MÜNKER

(bk. EMİR bi'l-MA'RÛF NEHİY
ani'l-MÜNKER).

MÜNKER

(المنكر)

Zayıf râvinin
güvenilir râviye muhalefeti yüzünden
zayıf olan hadis anlamında terim.

Sözlükte "inkâr etmek, bilmemek, hoş karşılamamak" anlamındaki *nekr* kökünün if'âl kalıbından türeyen *münker* kelimesi değişik zamanlarda yaşamış muhaddisler tarafından farklı şekillerde tarif edilmiş olmakla birlikte daha çok "zayıf râvinin güvenilir râviye muhalefeti sebebiyle zayıf olan hadis" mânasında kullanılmıştır. İbn Hacer el-Askalânî'nin benimsediği ve kendisinden sonra gelen âlimlerin de kabul ettiği bu tarife göre münker sahih hadis çeşitlerinden ma'rûfun mukabilidir. Bu terimin, bir hadis çeşidi olarak ortaya çıkmadan önce râvileri değerlendirmeye yönelik "münkerü'l-hadis" şeklinde geçtiği anlaşılmaktadır. Nitekim Yahyâ b. Saîd el-Kattân tâbiî Kays b. Ebû Hâzim için münkerü'l-hadis tabirini kullanmış, ancak İbn Hacer, onun bu tabiri daha sonraki dönemlerde kazandığı cerh anlamında değil, Kays b. Ebû Hâzim'in rivayet ettiği bazı hadislerde teferrüd ettiğine işaret etmek üzere kullandığını belirtmiştir (*Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 347).

III. (IX.) yüzyıldan itibaren ortaya çıkan münker terimiyle ilgili tanımları şöylece sıralamak mümkündür: 1. Zayıf râvinin güvenilir râvilere muhalif olarak rivayet ettiği hadis. Münkeri ilk defa İmam Müslim "râvinin rivayetinin güvenilir hâfizların rivayetine muhalif olması" şeklinde tanımlamış ve Ömer b. Abdullah b. Ebû Has'am gibi zayıf râvilerin hâfiz diye bilinen sika râvilere muhalif olarak naklettikleri hadislerin münker ve zayıf olduğunu söylemiştir (Müslim, "Mukaddime", I, 7; *Kitâbü't-Tem-*

yiz, s. 209). Ebû Hâtim er-Râzî de münkeri bu anlamda kullanmıştır (İbn Ebû Hâtim, IV, 175). 2. Zayıf râvinin tek başına rivayet ettiği hadis. Bu görüşü benimseyen senedinde iki zayıf râvi bulunan ve başka bir tarikte desteklenmeyen hadisin münker olduğunu söylemiştir (Tirmizî, "İstiğzân", 11). Zehebî ise sadûk ve daha aşağı seviyedeki râvilerin tek başına rivayet ettikleri hadislerin münker olduğu görüşündedir (*el-Mûkızâ*, s. 42). 3. Güvenilir olsun veya olmasın bir râvi tarafından tek başına rivayet edilen ve başka tarikten desteklenmeyen hadis. İbnü's-Salâh, hadisçiler arasında münkeri bu anlamda kullanan birçok kimsenin bilindiğini söylemekteyse de İbn Hacer el-Askalânî (*en-Nüket*, II, 674) ve Şemseddin es-Sehâvî (*Fethu'l-muğîs*, I, 202) onun bu görüşünün hocularının bilinmemesi sebebiyle hadisi hakkında müsbet kanaat belirtilemeyen râvilerin tek başına rivayet ettikleri hadis şeklinde anlam gerektiğini vurgulamışlar. Ahmed b. Hanbel ve Nesâî'nin bu tür rivayetler için münker tabirini kullandıklarını hatırlatmışlardır. Berdîcî, râvilerden Yûnus b. Kâsım el-Haneffî'yi değerlendirirken münkerü'l-hadis tabirini kullanmış, ancak İbn Hacer el-Askalânî bunu, "Berdîcî, münker terimiyle güvenilir olsun olmasın râvi tarafından tek başına rivayet edilen hadisi kasteder, onun bu değerlendirmesinde cerh söz konusu değildir" şeklinde açıklamıştır (*Hedyü's-sârî*, s. 633). 4. Şâz hadis. Bazı muhaddislere göre münker, "makbul bir râvinin kendisinden daha güvenilir râviye muhalefet ederek naklettiği hadis" mânasındaki şâz ile eş anlamlıdır. İbnü's-Salâh ile Nevevî, İbn Kesîr, Zeynüddin el-İrâkî ve İbn Dakikul'îd bu görüştedir. Ancak İbn Hacer, şâz ve münkeri aynı mânada kabul eden İbnü's-Salâh'ı eleştirerek iki terim arasında güvenilir râvilere muhalefet açısından benzerlik bulunmakla birlikte şâz hadiste râvinin sika, münker hadiste ise zayıf olması yönünden farklılık bulunduğu işaret etmiştir (*Nûzhetü'n-nazar*, s. 69-70). 5. Mevzû hadis. Terim ilk asırlardan itibaren birçok muhaddis tarafından "uydurma hadis" anlamında kullanılmıştır. İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzû'ât*, İbn Arrâk'ın *Tenzihü's-şer'ati'l-merû'â*, Zehebî'nin *Mizânü'l-iftidâl* ve Ali el-Kârî'nin *el-Maşnû' fi ma'rifeti'l-hadisî'l-mevzû'â* adlı eserleri başta olmak üzere daha çok illel, mevzûat ve zayıf râvilerle ilgili eserlerde karşılaşılan bu kullanımlar, rivayetlerin değerlendirilmesi sırasında "münker, münkerün cidden" lafızları yanında "mevzû, şib-

MÜNKER

hü'l-mevzû, ke-ennêhü mevzû', lâ asle lehû, leysê lehû asl ve bâtilün" gibi tabirlerle birlikte de kullanılmaktadır. Bununla beraber farklı tarifleri bulunduğu için münker mutlak mânada mevzû anlamına gelmez. Kural olarak her mevzû rivayet münkerdir, ancak her münker mevzû değildir. İbn Hacer el-Askalânî ve kendisinden sonra gelen hadis âlimleri bu beş görüştür birincisini tercih etmişler, dolayısıyla bu, cumhurun görüşü olarak benimsenmiştir (Haldûn el-Ahdeb, I, 381).

Münker hadisin değişik örnekleri vardır. Hubeyyib b. Habîb ez-Zeyyât > Ebû İshak > Ayzâr b. Hureys > Abdullah b. Abbas tarihiyle merfû olarak nakledilen, "Kim namazı kılar, zekâtı verir, hacca yapar, orucu tutar ve misafiri ağırlarsa cennete girer" mealindeki rivayet (Taberânî, XII, 106) bunlardan biridir. Bu hadis Ebû Zû'r'a er-Râzî'ye sorulduğunda Râzî, onun merfû değil İbn Abbas'ın mevkuf rivayetlerinden olduğu için münker sayılması gerektiğini belirtmiştir (İbn Ebû Hâtim, 'İlelû'l-hadis', II, 182). Diğer bir ifadeyle sika râvilerin İbn Abbas'ın mevkûfatından olduğunu bildirdiği bu rivayet, metrûk râvi Hubeyyib b. Habîb tarafından merfû şekilde rivayet edilerek sika râvilere muhalefet edilmiş, bundan dolayı münker hükmünü almıştır (İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar*, s. 69-70).

Hem hadisin hem râvinin vasfını ifade eden münker terimi hadis değerlendirmelerinde daha çok "hadîsün münkerün" şeklinde geçer. III. (IX.) yüzyıldan itibaren bu kökten türeyen değişik lafızlar râvileri cerh ve ta'dil açısından değerlendirmek için kullanılmıştır. Genellikle metrûk, bazan zayıf, bir kısım muhaddisler tarafından rivayetinde teferrüd eden sika râviler hakkında kullanılan bu lafızların en önemlileri şunlardır: "Münkerü'l-hadis, hadîsühü münkerün, haddese bi-menâkîr (münker hadis rivayet etmiştir) fi hadîsîhî ba'zu menâkîr, revâ menâkîr, fi hadîsîhî nekâretün (hadislerinde münker olanlar var), yer-vi'l-menâkîr, ehâdisühü menâkîr, lehû menâkîr, fi hadîsîhî menâkîr, indehü menâkîr, ye'tî bi'l-menâkîr (münker hadis rivayet eder), lehû mâ yünkerü (münker rivayetleri var), sâhibü menâkîr". Ancak muhaddisler bu tabirleri, râvinin hadis rivayetine ehil olup olmadığı konusunda hüküm vermek için değil rivayetlerinde münker hadis bulunup bulunmadığını belirtmek amacıyla kullanmıştır. Hakkında bu tabirlerden biri kullanılan râvi eğer sika ise münker rivayetlerinin az, metrûk ise bu tür rivayetlerinin çok olduğu anlaşılır. Muhaddislerden sadece Buhârî bu terimi ha-

disi hiçbir şekilde alınmayacak râviler için kullanır. Cerh lafzı olarak kullanıldığında münkerü'l-hadis Zeynüddin el-İrâkî'ye göre cerhin dördüncü, Zehebî ve Şemseddin es-Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan râvi kastedilir. Prensip olarak bu lafızla cerh edilen râvinin rivayetleri zayıf kabul edilir ve sadece itibar için yazılır.

Münker hadisin dinî meselelerde delil olup olmayacağı konusunda kesin bir görüş belirtmek mümkün değildir. Bu hususta bir hükme varmak için yapılan tanımları ayrı ayrı ele alıp değerlendirmek gerekir. Buna göre, zayıf râvinin sika râvilere muhalif olarak veya zayıf râvinin tek başına rivayet ettiği hadis ile şâz anlamındaki münker rivayetin terkedilmesi gerektiği konusunda ihtilâf yoktur. Güvenilir olsun veya olmasın "râvinin tek başına rivayet ettiği hadis" mânasındaki münkerde rivayet râvinin durumuna göre değerlendirilir. "Mevzû" anlamında kullanıldığında ise rivayet kesinlikle reddedilir. Münker hadis konusunda Ahmet Yücel, "Cerh Lafızlarından Münkerü'l-hadis ve Farklı Kullanımları" (*Müfîd*, sy. 13-15 [1997], s. 199-210), Nihad Abdülhalîm Ubeyd "el-Hadîşü'l-münker, hâkîkatühü-çavâbiühü-hükümühü" (*Mecelletü's-şer'ia ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, XIX/58 [Küveyt 1425/2004], s. 17-65) adıyla birer makale yazmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, V, 233-234; Müslim, "Muḥaddime", I, 7; a.mlf., *Kitâbü't-Temyiz* (nşr. Muhammed Mustafa el-A'zamî), Riyad 1402/1982, s. 209; Tirmizî, "İstîzân", 11; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 175; a.mlf., 'İlelû'l-hadis', Beyrut 1405/1985, II, 182; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut 1405/1984, XII, 106; İbnü's-Salâh, 'Ulûmü'l-hadis' (nşr. Nüreddin İtr), Dimaşk 1406/1986, s. 80-82; Zehebî, *el-Mûkızâ* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1405, s. 42-43; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrut 1404/1984, VIII, 347; a.mlf., *en-Nüket 'alâ Kitâbi İbnî's-Şalâh* (nşr. Rebî b. Hâdî Umeyr), Riyad 1408/1988, II, 674-680; a.mlf., *Hedyü's-sârî* (nşr. Abdülazîz b. Bâz), Beyrut 1410/1989, s. 610, 631, 633; a.mlf., *Nüzhetü'n-nazar fi tavzihi Nuḥbeti'l-fiker* (nşr. Nüreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 69-70; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muḡîs*, Beyrut 1403/1983, I, 201-206; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdülattîf), Beyrut 1409/1989, I, 238-241; Ali el-Kârî, *el-Maşnû'* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Kahire 1404/1984, s. 20 vd.; Emir es-San'ânî, *Tavzihu'l-eḡkâr* (nşr. Salâh b. Muhammed b. Uveyza), Beyrut 1417/1997, II, 5-6; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmil*, s. 199-212; a.mlf., *Zaferü'l-emânî* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1416, s. 361-364; Zafer Ahmed et-Tehânevî, *Ḳavâ'id fi 'ulûmü'l-hadis* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Halep 1392/1972, s. 258-262; Haldûn el-Ahdeb, *Esbâbü ihtilâfi'l-muḥaddişin*, Cidde 1407/1987, I, 377-389.

MÜNKER ve NEKİR

(منكر و نكير)

Ölümden sonra
insanları sorguya çekeceği belirtilen
iki melek.

Sözlükte "bilmemek; şiddetli ve korkulu olmak" anlamındaki **neker** (**nekâre**) kökünden türeyen **münker** ve **nekîr** "tanınmayan, şiddetli ve korkulu olan" demektir. Terim olarak berzah âleminde insanları sorguya çekeceği belirtilen iki meleği ifade eder. Kur'ân-ı Kerim'de kabir hayatına işaret eden âyetler bulunmakla birlikte Münker ve Nekir'den söz edilmemektedir. Çeşitli hadis rivayetlerinden anlaşıldığına göre, Allah'ın iman edenleri kararlı bir beyan ve tutumda hem dünyada hem âhirette sabit kıldığını anlatan âyet (İbrâhîm 14/27) kabirde müminlerin Allah'tan başka ilâh bulunmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik etmesiyle ilgilidir (Buhârî, "Cenâ'iz", 87; Taberî, XIII, 280-286; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, s. 19-24). İki melek ölen insanları sorguya çekeceğine dair açık bilgiler hadislerde mevcuttur. Ölü kabre konulduğunda cenazeye iştirak edenler henüz ayrılmayıp ayak seslerini işittiği bir sırada iki melek gelerek ona, "Muhammed hakkında ne diyorsun?" diye sorarlar. Müminin, Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğu yolunda cevap vermesi üzerine melekler, bu şehâdetinden ötürü cehennemdeki yerinin cennetteki bir yerle değiştirildiğinin müjdesini verirler. Münker ve Nekir münafık ve kâfire, "Muhammed hakkında ne diyordun?" diye sorunca onlar şu anlamda bir cevap verirler: "Bilmiyorum, başkalarının dediğini diyordum." Bunlar için azap uygulaması başlatılır. Kâfir ve münafıkların feryadını insan ve cinlerin dışındaki canlılar duyar (*Müsned*, III, 3-4; Buhârî, "Cenâ'iz", 87; Müslim, "Cennet", 17). Bazı rivayetlere göre de meleklerin soruları, "Neye tapıyordun, rabbın ve peygamberin kimdir, dinin ve amelin nedir?" şeklinde olacaktır (*Müsned*, IV, 287-288, 295-296; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 27). Ölen insanları sorgulayacak meleklerden birine Münker, diğerine Nekir denildiği Hz. Peygamber'e atfedilen bazı rivayetlerde belirtilir (Tirmizî, "Cenâ'iz", 70).

İslâm akaidinin tedvin edilmesinden itibaren sorgu meleklerinin varlığı, adları ve görevleri konusunda iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan birincisine göre berzah âlemindeki sorgulamaya inanmak gerekir; zira bu husus sahih hadislerle sa-